

Høgskolen i Telemark

Fakultet for allmennvitenskapelige fag

EKSAMEN

2115

Fantastisk litteratur

12.12.2011

Tid: 5 timer

Målform: Valgfri

Sidetall: 8 (inkludert forside og vedlegg)

Hjelpemiddel: Ingen

Merknader: Ingen

Vedlegg: "Østenfor sol og vestenfor måne", 6 sider

Sensuren finner du på StudentWeb.

Bokmål

1. Gi en tolking av eventyret "Østenfor sol og vestenfor måne" med vekt på det fantastiske.
2. Gjør rede for *Hobbitens* plass i J.R.R. Tolkiens forfatterskap. Vis som en del av denne redegjørelsen i hvilken grad boken viderefører trekk fra forfatterens tidligere produksjon og i hvilken grad den introduserer nye trekk.

Nynorsk

1. Gje ei tolking av eventyret "Østenfor sol og vestenfor måne" med vekt på det fantastiske.
2. Gjer greie for plassen til *Hobbiten* i J. R. R. Tolkien sin forfattarskap. Vis som ein del av denne utgreiinga i kva grad boka fører vidare trekk frå den tidlegare produksjonen til forfattaren og i kva grad den introduserer nye trekk.

Østenfor sol og vestenfor måne

Det var engang en fattig husmann, som hadde stua full av barn og ikke stort å gi dem, hverken av mat eller klær; vakre var de alle, men den vakreste var den yngste datteren, som var så vakker at det ikke var måte på det.

Så var det en torsdagskveld sent om høsten; det var stygt vær ute og fælt mørkt, og regne og blåse gjorde det så det knaket i veggene; de satt omkring peisen og hadde noe å stille med alle sammen. Rett som det var, så banket det tre ganger på ruten. Mannen gikk ut og skulle se hva som var på ferde, og da han kom ut, sto der en stor, stor kvitbjørn der.

"God kveld du!" sa kvitbjørnen.

"God kveld!" sa mannen.

"Vil du gi meg den yngste datteren din, skal jeg gjøre deg likså rik som du nå er fattig," sa han.

Ja, mannen syntes det var nokså gildt at han skulle bli så rik, men han syntes da han måtte snakke med datteren først, og gikk inn og sa at det var en stor kvitbjørn ute, som lofte han skulle gjøre dem så rike, når han bare kunne få henne. Hun sa nei og ville nødig, og så gikk mannen ut igjen, og ble så forlikt med kvitbjørnen at den skulle komme igjen neste torsdagskvelden og hente svar. Imens ga de henne hverken rist eller ro, de snakket og leste opp for henne om all rikdommen de skulle komme til, og om hvor godt hun skulle ha det selv, og til sist ga hun seg da. Hun vasket seg og stelte i stand fillene sine, pyntet seg så godt hun kunne, og holdt seg reiseferdig. Ikke stort var det hun skulle ha med heller.

Neste torsdagskvelden kom kvitbjørnen og skulle hente henne; hun satte seg på ryggen av den med tullen sin, og så bar det avsted.

Da de hadde kommet et godt stykke på veien, sa kvitbjørnen: "Er du redd?"

Nei, det var hun da ikke.

"Ja, hold deg bare godt fast i ragget mitt, så har det ingen fare heller," sa den.

Hun red og hun red, og langt om lenge kom de til et stort fjell. Der banket kvitbjørnen på, og så gikk det opp en port, og de kom inn i et slott; det var lys i alle rom, og det skinte både av gull og sølv, og så var der en stor sal, som det sto et dekket bord i, og det så gromt at du ikke kan tro hvor gromt det var. Så gav kvitbjørnen henne en sølvklokke; når det var noe hun ville, skulle hun bare ringe på den, så fikk hun det. Ja, da hun hadde spist, og det led på kvelden, ble hun søvnig etter reisen, og syntes hun kunne ha lyst til å legge seg; så ringte hun på klokken, og hun hadde ikke tatt i den, før hun kom inn i et kammers, der det sto en oppredd seng, så deilig som noen ville ligge i, både med silkedyner og omheng og gullfrynser; og alt det som var der, var av gull og sølv. Men da hun hadde lagt seg og slokket lyset, kom det inn et menneske og la seg med henne; og det var kvitbjørnen, som kastet hammen av seg om natten; men hun fikk aldri se ham, for alltid kom han etter hun hadde slokket lyset; og før det var lyst om morgenen, var han borte igjen.

Det gikk både godt og vel en stund, men så tok hun på å bli så stille og sorgmodig, for hun gikk der så alene hele dagen og stundet hjem til foreldrene og søsknene sine. Da kvitbjørnen spurte hva det var som feilte henne, sa hun at det var så stusslig der, hun gikk der så alene og stundet hjem til foreldrene og søsknene sine, og

det var for det hun ikke kunne komme til dem, at hun gikk og sørget så. "Det kan det nok bli råd til," sa kvitbjørnen; "men du skal love meg det at du ikke taler med mor din alene, men bare når de andre hører på; for hun tar deg ved hånden," sa han, "og vil ha deg inn i et kammers og tale alene med deg; men det må du slett ikke gjøre, ellers gjør du oss ulykkelige begge to."

En søndag kom kvitbjørnen og sa, nå kunne de reise til foreldrene hennes. Ja, de reiste, hun satt på ryggen hans, og det gikk både langt og lenge; til sist kom de til en stor hvit gård; der løp søsknene hennes ute og lekte seg, og det var så vakkert at det var en lyst å se det. "Der bor foreldrene dine," sa kvitbjørnen; "men glem ikke det jeg har sagt deg, ellers gjør du både deg og meg ulykkelige." Nei kors, det skulle hun nok ikke glemme, og da hun var kommet dit, så snudde kvitbjørnen om igjen, han.

Det var slik glede da hun kom inn til foreldrene, at det ikke var noen måte på det; de syntes de kunne ikke fulltakke henne for det hun hadde gjort imot dem; nå hadde de det både så godt, og så godt, og alle spurte de henne hvordan hun hadde det, der hun var. Hun hadde det både godt og vel, og hadde alt som hun kunne ønske seg, sa hun; hva hun svarte for resten, skal jeg ikke kunne si, men jeg tror ikke de fikk noen riktig greie på det.

Men så om ettermiddagen, da de hadde spist til middag, gikk det som kvitbjørnen hadde sagt: moren ville tale med henne alene inne i kammerset. Men hun mintes det kvitbjørnen hadde sagt, og ville ikke på noen måte. "Det vi har å snakke om," sa hun, "det kan vi alltid snakke om." Men hvordan det gikk eller ikke, så fikk da moren overtalt henne til sist, og så måtte hun si hvordan hun hadde det.

Hun sa da at det alltid kom et menneske og la seg med henne når hun hadde sløkket lyset om aftenen, og ham fikk hun aldri se; for han var alltid borte før det ble lyst om morgenen. Det gikk hun og sørget over, for hun syntes hun ville så gjerne se ham, og om dagen gikk hun der alene og hadde det så stusselig.

"Huff det kan gjerne være et troll du ligger med," sa moren; "men nå skal jeg lære deg en råd, så du skal få se ham; du skal få en lysestubb av meg, som du kan ta med deg i barmen; lys så på ham når han sover, men akt deg vel, så du ikke drypper talg på ham."

Ja, hun tok lyset og gjemte det i barmen; og om kvelden kom kvitbjørnen og hentet henne.

Da de hadde kommet et stykke på veien, spurte kvitbjørnen om det ikke var gått så som han hadde sagt.

Jo, det kunne hun ikke nekte for.

"Ja har du lydd etter din mors råd, så har du gjort oss begge ulykkelige, og så er det ute mellom oss," sa han.

Nei, det hadde hun nå slett ikke.

Da hun så var kommet hjem og hadde lagt seg, gikk det som det pleide: det kom et menneske og la seg med henne. Men da det led utpå natten, og hun hørte han sov, sto hun opp og slo varme, tente i lyset og lyste på ham, og da så hun det var den vakreste prins en kunne se for sine øyne, og hun ble så glad i ham at hun syntes hun ikke kunne leve, hvis hun ikke fikk kysset ham straks på øyeblikket: det gjorde hun også, men med det samme dryppet hun tre hete talgdråper på skjorten hans, så han våknet.

"Å, hva har du gjort nå?" sa han. "Nå har du gjort oss ulykkelige begge to. Hadde du bare holdt ut året, så hadde jeg vært frelst; for jeg har en stemor som har trollet meg, så jeg er kvitbjørn om dagen og menneske om natten. Men nå er det ute mellom oss, nå må jeg reise fra deg til henne; hun bor i et slott som ligger østenfor sol og vestenfor måne, og der er det en prinsesse med en nese som er tre alen lang, henne skal jeg ha nå."

Hun gråt og bar seg, men det var ikke noe å gjøre ved det, han måtte reise. Så spurte hun om hun da ikke kunne få være med.

Nei, det bar aldri til.

"Kan du si meg veien, så skal jeg lete deg opp; det kan jeg vel få lov til?" sa hun.

Ja, det kunne hun; men det var ingen vei dit, det lå østenfor sol og vestenfor måne det, og dit fant hun aldri fram.

Om morgenen da hun våknet, var både prinsen og slottet borte; hun lå på en liten grønn flekk midt inne i mørke, tette skogen, og ved siden av henne lå den samme filletullen hun hadde hatt med seg hjemmefra. Da hun nå hadde gnidd søvnen av øynene sine og grått seg trett, ga hun seg på veien, og så gikk hun i mange, mange dager, alt til hun kom til et stort berg.

Utenfor det satt en gammel kjerring og lekte seg med et gulleple. Henne spurte hun om hun visste veien til den prinsen som var hos stemor sin, i et slott som lå østenfor sol og vestenfor måne, og som skulle ha en prinsesse med en nese som var tre alen lang.

"Hvor kjenner du ham fra?" spurte kjerringa, "kanskje det var du som skulle hatt 'n?"

Ja det var da det.

"Jaså, er det du?" sa kjerringa. "Ja, jeg vet ikke noe mer om 'n jeg, enn at han bor i det slottet som er østenfor sol og vestenfor måne, og dit kommer du sent eller aldri; men du skal få låne hesten min, og den kan du ri på til grannekjerringa mi, kanskje hun kan si deg det; og når du er kommet fram, så kan du bare slå til hesten under venstre øret og be den gå hjem igjen. Og dette gulleplet kan du ta med deg."

Hun satte seg opp på hesten og red i lange, lange tider, og så kom hun til sist til et berg, der det satt en gammel kjerring utenfor med et gullhespetre. Henne spurte hun om hun visste veien til det slottet som lå østenfor sol og vestenfor måne. Hun sa som den andre kjerringa, at hun ikke visste noe om det, men det var nok østenfor sol og vestenfor måne, "og dit kommer du sent eller aldri; men du skal få låne hesten min til nærmeste grannekjerringa, kanskje hun tør vite det, og når du er kommet dit, så kan du bare slå den under venstre øret og be den gå hjem igjen," og så ga hun henne hespetreet, for det kunne hun nok komme til å få bruk for, sa hun.

Jenta satte seg da opp på hesten, og red i langsommelig tid igjen, og langt om lenge kom hun da til et stort berg; der satt det en gammel kjerring og spant på en gullrokk. Henne spurte hun om hun visste veien til prinsen, og hvor det slottet var som lå østenfor sol og vestenfor måne.

Så gikk det like ens. "Kanskje det er du som skulle hatt prinsen der?" sa kjerringa.

Ja, det skulle nå være det da.

Men hun visste ikke bedre veien hun enn de andre to; østenfor sol og vestenfor måne var det, det visste hun, "og dit kommer du sent eller aldri," sa hun, "men du kan få låne hesten min, så mener jeg du får ri til østenvinden, og spørre ham, kanskje han er kjent der og kan blåse deg dit. Når du er kommet fram, så kan du bare slå hesten under øret, så går den hjem igjen". Og så ga hun henne gullrokken. "Kanskje du kan få bruk for den," sa kjerringa.

Hun red i mange dager og i langsommelig tid, før hun kom dit; men langt om lenge kom hun da fram, og så spurte hun østenvinden om han kunne si henne veien til den prinsen som bodde østenfor sol og vestenfor måne.

Ja, den prinsen hadde han nok hørt tale om, sa østenvinden, og slottet med, men veien visste han ikke, for han hadde aldri blåst så langt. "Men hvis du vil, så skal jeg følge deg til bror min, vestenvinden, kanskje han kan vite det, for han er mye sterkere; du kan sette deg på ryggen min, så skal jeg bære deg dit."

Ja, hun gjorde så, og det gikk nokså friskt. Da de kom fram dit, så gikk de inn, og østenvinden sa at den han hadde med seg, var hun som skulle ha prinsen i det slottet som lå østenfor sol og vestenfor måne, nå reiste hun og skulle lete ham opp, og så hadde han fulgt henne dit, og ville gjerne høre om vestenvinden visste hvor det var henne.

"Nei, så langt har jeg aldri blåst," sa vestenvinden, "men vil du, så skal jeg følge deg til sønnenvinden, for han er mye sterkere enn noen av oss, og han har flakket både vidt og bredt; kanskje han kan si deg det. Du kan sette deg på ryggen min, så skal jeg bære deg dit."

Ja, hun så gjorde; de reiste til sønnenvinden, og var ikke lenge om veien, skal jeg tro. Da de kom fram, spurte vestenvinden om han kunne si jenta veien til det slottet som lå østenfor sol og vestenfor måne; det var hun som skulle ha prinsen der.

"Ja så," sa sønnenvinden, "er det hun? Ja, jeg har nok vanket noe hvert sted i min tid," sa han, "men så langt har jeg aldri blåst. Men vil du, så skal jeg følge deg til bror min, nordenvinden; han er den eldste og sterkeste av oss alle sammen, og vet ikke han hvor det er, så får du aldri i verden spurt det. Du kan sette deg opp på ryggen min, så skal jeg bære deg dit."

Ja, hun satte seg opp på ryggen hans, og han av gårde så det hadde god skikk. De gjorde ikke veien lang.

Da de kom dit nordenvinden bodde, var han så vill og galen at det sto kald gufs av ham lang vei.

"Hva vil dere?" skrek han langt borte, så det isnet i dem.

"Å, du får ikke være så streng av deg du heller," sa sønnenvinden, "for det er jeg, og så er det hun som skulle hatt den prinsen som bor i slottet østenfor sol og vestenfor måne, og nå vil hun spørre deg om du har vært der og kan si henne veien, for hun ville gjerne finne ham igjen."

"Ja, jeg vet nok hvor det er," sa nordenvinden, "jeg har blåst et ospeløv dit en eneste gang, men da var jeg så trett at jeg ikke orket blåse på mange dager etterpå. Men er det så at du endelig vil dit, og du ikke er redd for å være med meg så, skal jeg ta deg på ryggen min og friste om jeg kan blåse deg dit."

Ja, hun ville og hun måtte dit, hvis det på noe sett og vis var framkommelig, og redd var hun ikke, om det gikk aldri så galt.

"Ja ja, så får du ligge over her i natt," sa nordenvinden; "for vi må ha dagen for oss og vel så det, skal vi rekke fram."

Tidlig den andre morgenen vekket nordenvinden henne, og blåste seg opp og gjorde seg så stor og sterk at det var fælt; og så bar det avsted med dem høyt opp og bort igjennom luften, som de skulle fare til verdens ende med det samme. På bygda var det slik storm at det røk ned både hus og hele skogrøfter, og da de kom ut over storsjøen, forliste der skip i hundrevis. Slik fór de avsted så langt, så langt at ingen kan tro hvor langt de fór, og alltid gikk det utover havet, og nordenvinden ble trette og trette og så utkjørt at han nesten ikke orket blåse lenger, og lavere og lavere bar det med ham, og på slutten gikk det så lavt at bølgetoppene slo om hælene hennes.

"Er du redd?" sa nordenvinden.

Nei, sa hun, det var hun ikke.

Men de var ikke langt fra land heller, og det var nettopp så vidt makt igjen i nordenvinden at han fikk kastet henne inn på stranden under vinduene på slottet som lå østenfor sol og vestenfor måne; men da var han også så trett og ussel, at han måtte hvile over mange dager, før han kunne komme hjem igjen.

Den andre morgenen satte hun seg til å leke med gulleplet utenfor vinduene i slottet, og det første hun så, var det nesegreivet som skulle ha prinsen.

"Hva skal du ha for det gulleplet ditt, du da?" sa hun og gløttet på vinduet.

"Det er ikke til fals hverken for gull eller penger," sa jenta.

"Er det ikke til fals for gull eller penger, hva vil du da ha for det? Du kan få hva du vil," sa prinsessen.

"Ja, hvis jeg kan få komme opp til prinsen som er her, og få være hos ham i natt, så skal du få det," sa hun som hadde kommet med nordenvinden.

Ja, det kunne hun nok, det var råd til det.

Prinsessen fikk gulleplet. Men da jenta kom opp på rommet til prinsen om kvelden, så sov han; hun ropte på ham og ristet i ham, og alt imellom så gråt hun, men hun kunne ikke få ham våken, for de hadde gitt ham en sovedrikk om kvelden. Om morgenen, da det lyste av dag, kom prinsessen med den lange nesen og jaget henne ut igjen.

Frem på dagen satte hun seg utenfor vinduene i slottet til å hespe på hespetreet, og det gikk da likedan. Prinsessen spurte hva hun ville ha for det, og hun sa at det var til fals hverken for gull eller penger, men kunne hun få lov til å komme opp til prinsen og være hos ham om natten, skulle hun få det. Men da hun kom der opp, så sov han igjen, og alt hun ropte og skrek og ristet i ham, og alt hun gråt, så sov han så hun ikke var god for å få liv i ham; og da det lyste av dag, kom prinsessen med den lange nesen og jaget henne på dør igjen.

Da det led på dagen, satte jenta seg utenfor vinduene i slottet til å spinne på gullrokken, og den ville også prinsessen med den lange nesen ha. Hun lukket opp vinduet og spurte hva hun skulle ha for den. Jenta sa, nå som begge de andre gangene, at den ikke var til fals hverken for gull eller penger, men kunne hun få komme opp til prinsen som var der, og være hos ham om natten, så skulle hun få den. Ja, det kunne hun gjerne. Men så var det noen kristne folk som var inntatt der, og de hadde sittet i det kammerset som var nærmest ved prinsens; de hadde hørt at det hadde vært kvinnfolk inne, som hadde grått og ropt på ham to netter i rad, og det sa de til prinsen.

Om kvelden, da prinsessen kom med sovesupen, lot han som han drakk, men slo den bakover seg, for han kunne nok skjønne det var en dvalledrikk.

Da nå jenta kom inn, var prinsen våken, og så måtte hun fortelle hvordan hun var kommet dit. "Ja, nå kommer du riktig til pass også," sa prinsen, "for i morgen skulle jeg hatt bryllup; men jeg vil ikke ha det nesegrevet, og du er den eneste som kan frelse meg. Jeg skal si at jeg vil se hva bruden min duger til, og be henne vaske av den skjorten med de tre talgflekkene på; det går hun inn på, for hun vet ikke at det er du som har gjort det; men det må kristent folk til det og ikke slikt trollpakk, og så skal jeg si at jeg ikke vil ha noen annen til brud enn den som kan gjøre det, og du kan, det vet jeg."

Det var da stor fryd og glede på dem om natten. Men dagen etter, da bryllupet skulle stå, sa prinsen: "Jeg vil nok se hva bruden min duger til først."

Ja, det kunne så være det, sa stemoren.

"Jeg har en fin skjorte, som jeg vil ha til brudgomsskjorte, men det er kommet tre talgflekker på den, som jeg vil ha vasket av, og det har jeg lovt at jeg ikke tar noen annen enn den som er god for å gjøre det; kan hun ikke det, så er hun ikke verd å eie."

Ja, det var ingen sak, mente de, og det gikk de inn på, og hun med den lange nesen til å vaske det beste hun kunne; men dess mer hun vasket og gnodde, dess større ble flekkene.

"Å, du kan ikke vaske," sa gamletrollkjerringa, mor hennes, "la meg få den!" Men hun hadde ikke før tatt i skjorten, før den ble styggere enda, og dess mer hun vasket og gnodde, dess større og svartere ble flekkene.

Så skulle de andre trollene til å vaske; men dess lenger de led, dess styggere og fælere ble den, og til sist så hele skjorten ut som den hadde vært i skorsteinspipen. "Å, dere duger ikke noe noen av dere," sa prinsen; "det sitter en fantejente utenfor vinduene her; jeg er viss på hun er mye bedre til å vaske hun enn noen av dere.

"Kom inn, du jente!" ropte han.

Ja, hun kom inn.

"Kan du vaske ren denne skjorten du?" sa han.

"Å, jeg vet ikke jeg," sa hun, "jeg får prøve."

Og aldri før hadde hun tatt i skjorten og duppet den i vannet, før den var drivende hvit som nysne, og hvitere enda.

"Ja, deg vil jeg ha," sa prinsen.

Så ble den gamle trollkjerringa så sint at hun sprakk, og prinsessen med den lange nesen og småtrollene sprakk nok også, for jeg har ikke hørt noe til dem siden. Prinsen og bruden hans, de løste da ut det kristenfolket som var inntatt der, og så tok de med seg så mye gull og sølv som de kunne føre, og flyttet langt bort fra slottet som lå østenfor sol og vestenfor måne.